

УДК 327 (327.56+477)

Микола Алексівець

УКРАЇНА: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ КОНТЕКСТ ЗМІН НА ЗЛАМІ ХХ–ХХІ СТ. ТА СУЧАСНІ СУСПІЛЬНІ ПРАГНЕННЯ

У статті висвітлено головні аспекти історичного процесу поступу України в контексті європейського цивілізаційного простору, приналежності її до європейського світу, роль і місце нашої держави у культурно-історичній спільноті Європи.

Ключові слова: Україна, європейськість, європейська інтеграція, європейський світ, Європа, Європейський Союз.

Сьогодні в умовах подальшого розширення європейської спільноти зовнішньополітичні позиції України вимагають аналізу і відповіді на низку питань, які дозволили б осмислити завдання нашого народу в контексті міжнародного виміру, з'ясувати домінанти історичного розвитку та виявити пріоритетні зв'язки між внутрішнім і зовнішньополітичним поступом країни, її всесвітній аспект, європейсько-атлантичні орієнтири.

Саме діагностика та аналіз складних системних трансформацій міжнародних відносин на європейському і загальносвітовому рівнях, формування новітньої геополітичної системи координат, що супроводжується на сучасному етапі, з одного боку, появою широкого спектру загроз нового типу, а з іншого, – посиленням невизначеності світового простору безпеки, і, відповідно, зацікавленістю європейської спільноти у забезпеченні миру, запобіганні воєнних конфліктів, врегулюванні кризових ситуацій на європейському континенті й формуванні ефективних механізмів підтримання безпеки на планеті, є архіважливим завданням історичної науки. Варто вказати, що означені проблеми знайшли певне висвітлення в історіографії [1–10].

Зауважимо, що тривалий час українські історики були позбавлені можливостей вивчення історії України в контексті загальносвітового історичного процесу. І тільки зі здобуттям Україною незалежності окреслена проблематика стає все більш актуальною в українській і зарубіжній історіографії, формуються наукові напрями й школи, створюються наукові журнали та збірники (УЕС, ін.), проводяться всеукраїнські і міжнародні конференції (за переліком МОН України, їх близько 80 у 2017 р., у тому числі й Міжнародна наукова конференція “Європа–Україна–Тернопільщина: міжнародні відносини, співпраця, безпека”), учені реалізують науково-дослідницькі проекти (Україна–Європа–Світ: історико-політичні й духовні аспекти розвитку, ТНПУ ім. В. Гнатюка), розширюють науково-освітні взаємини.

У статті зроблено спробу показати Україну в контексті перспектив європейських змін, її еволюцію на засадах цивілізаційного розвитку. Також увиразнено деякі аспекти нерозривності історії України з Європою, а відтак, зі світовою історією, наведено вагомні аргументи на користь європейськості нашої держави.

Протягом останнього 25-річчя українці усе більше переконуються у своїй ментальній європейськості, здобувають вагомні успіхи у різних сферах діяльності (плеяда визнаних світовою спільнотою спортсменів, Чемпіонат з футболу 2012, Євробачення у нашій країні 2005 та 2017 рр., безвіз, ін.). Україна стає суб'єктом європейських взаємин, а європейці поступово сприймають Україну як частину

європейського простору – історичного, культурного. Країни-члени ЄС продовжують стояти на боці України і всіх українців, які прагнуть більше Європи в Україні і більше України в Європі [10, с. 3].

Практично, на наших очах постає Європейська Україна. На жаль, в муках, ціною крові. Ціною величезних інтелектуальних зусиль, роботи громадянського суспільства над собою (а скільки ще належить зробити!). Найважливіше, що проста, але фундаментальна ідея: Україна може зберегтися і відстояти себе лише як європейське суспільство, або ж її просто не буде, – хай поволі, але усвідомлюється та підтримується суспільством.

Ідея європейсько-атлантичної інтеграції України має глибокі історичні корені. На початку незалежності України повернення до Європи було проголошено найбільшим пріоритетом її зовнішньої політики. Європейська інтеграція і членство в Європейському Союзі стали стратегічною метою України як найкращий спосіб реалізації національних інтересів, побудови економічно розвиненої і демократичної держави, зміцнення позицій у світовій системі міжнародних відносин. Для України європейсько-атлантична інтеграція означає модернізацію економіки, залучення іноземних інвестицій і новітніх технологій, підвищення конкурентної спроможності вітчизняного виробника, вихід на світові ринки [12, с. 17]. Варто зазначити, що кількість прихильників євроінтеграції, вступу до Європейського Союзу та Організації Північноатлантичного договору з року в рік зростає. Так, відповідно до соціологічного опитування населення України, проведеного Центром Разумкова і Фондом “Демократичні ініціативи” у грудні 2016 р., понад 60 % респондентів узяли б участь у референдумі щодо членства України в НАТО, з них 71 % проголосували би за вступ. А згідно з дослідженням Київського міжнародного інституту соціології, якби таке голосування проводилося в лютому 2017 р., то за вступ проголосували б 57 %, проти 43 %. Нагадаємо, що в 2003–2009 рр. кількість прихильників євроатлантичної інтеграції становила 17–32 % [11, с. 2]. Проте слід зауважити, що драматизм, навіть трагізм, ситуації полягає в тому, що в цей час, як тисячі людей України віддають життя за Європу і за свободу, сама Європа змінюється.

Створюється враження, що останні роки не дають особливих підстав для оптимізму. Потужна ліберальна цивілізація, що задавала тон і ритм світовому прогресу, не витримує випробування. Захід не зміг упоратися з проникненням всередину його суспільства хвилі носіїв архаїчної ісламської культури, які виявилися неспроможними до модернізації. Більше того, Захід не зміг зберегти свою життєздатність у ситуації відсутності ідеологічного опонента, як свого часу СРСР змушував би його “нарощувати м’язи” і постійно “оновлювати” себе, думаючи не лише про політичну свободу, але й про соціальну справедливість. На нашу думку, посткомуністична ера, замість торжества лібералізму і готовності світу його прийняти, вступила в епоху ідеологічного занепаду і морального релятивізму. Настала епоха втрати ідеологічної чіткості, розмивання норм і торжества безідейного прагматизму. Саме останній відчинив двері для інтеграції в Захід представників неліберального світу, які почали деформувати європейську цивілізацію зсередини. До того ж, послаблення трансатлантичного партнерства, відхід США від справ Європи залишив європейців без “парасольки безпеки”. Також стало зрозуміло, що Європа без США не готова захищати свої європейські принципи. Хоча уже дещо у цьому напрямі робиться з боку США, НАТО. Тож, стало помітно, що усередині ЄС виникли і свої руйнівні процеси, які загрожують єдності Європи.

Проте повернемося до України. Включення нашої держави у глобалізаційні процеси, інтеграція в європейсько-атлантичні структури містять чимало загроз. Будемо відвертими, що наше суспільство, економіка і влада до цього повністю ще не готові. Потрібна ґрунтовна і всебічна підготовка, створення належних

умов для європейського цивілізованого виходу на світові та європейські ринки, необхідно прийняти всі міжнародні правила політичної гри. Саме наукові установи, навчальні заклади повинні підвести до розуміння і здатності молодого покоління вивести нашу державу з системної кризи та влитися в європейсько-атлантичні системи, організації, зокрема, в найбільші з них – ЄС і НАТО.

Нині для України, котра потерпає від агресії зі сторони Росії, є неможливим і неприпустимим участь у будь-яких інших альтернативних проектах, окрім ЄС та НАТО. Як відомо, Верховна Рада відновила один із наріжних каменів зовнішньої політики України. 8 червня 2017 р. 276 депутатів, ухваливши законопроект № 6470, знову зробили вступ нашої країни в НАТО зовнішньополітичним пріоритетом Києва [11, с. 2]. Фіксація в Законах “Про засади зовнішньої і внутрішньої політики України” і “Про основи національної безпеки” положення про членство України в НАТО означає не тільки кореляцію зовнішньополітичної мети країни, а й розрив ще одного ланцюга, що пов’язував Україну з Радянським Союзом і Росією. Крім того, це також і демонстрація єдності значної частини українського політикуму стосовно курсу євроатлантичної інтеграції. Для України політика євроатлантичної інтеграції стає інструментом для трансформації українського суспільства та проведення реформ в Українській державі [11, с. 2].

Підкреслимо, що після набуття чинності Угоди про партнерство і співробітництво (1994) відносини між Україною та ЄС були визначені, як стратегічне партнерство та здійснені кроки в напрямку їх інституалізації, внутрішнього забезпечення інтеграційного процесу в Україні, формування іміджу “євроінтеграційної країни”.

ЄС видав більше 30 документів щодо України: від Угоди про заснування представництва Комісії Європейських Співтовариств в Україні (1993 р.), що започаткувала двосторонні відносини, Угоди про партнерство та співробітництво (1994 р.) з Україною, до речі першої з-посеред пострадянських країн, котра залишилася базовою до 2014 р. – безпрецедентної в історії ЄС Угоди про асоціацію та ЗВТ з Україною. У співпраці України і ЄС з 1993 р. до 2017 р. можна визначити 6 етапів, які характерні динамікою діалогу та інтеграції у європейсько-атлантичному вимірі: I-й – 1993–1994 рр.; II-й – 1994–1998 рр.; III-й – 1998–2004 рр.; IV-й – 2004–2010 рр.; V-й – 2010–2013 рр.; VI-й – кінець 2013–2017 рр. Хронологічно названі періоди окреслені умовно, бо історико-політичні й соціально-економічні події та явища у процесі взаємин відбулися пізніше чи раніше, визначаючи їхню еволюцію відповідно до об’єктивних і суб’єктивних чинників, а також конкретних внутрішніх та зовнішньополітичних обставин. Відносини України з ЄС набули особливої інтенсивності після Помаранчевої революції та Євромайдану, а також перебували у постійній залежності від зовнішньополітичного контексту, позицій провідних гравців на міжнародній арені (США та РФ).

У становленні інституалізації взаємин між ЄС та Україною першочергова роль належить вищим політичним органам наднаціонального утворення, які виступають від імені усіх 28 країн-членів ЄС: Президенту Європейської Комісії, Європарламенту, Главі зовнішньополітичного відомства ЄС, Раді та Комітету з питань співробітництва між ЄС та Україною і регулярним Самітам Україна-ЄС.

На сьогоднішній момент триває процедура передачі ратифікаційних вимог від країн-членів ЄС до Генерального секретаріату ЄС, що дозволить Угоді про асоціацію вступити в повну дію.

Однак на цьому двостороння співпраця не завершується. Головне на часі виконання порядку денного Асоціації – імплементація положень, а також контроль за його виконанням. І найважливіше, розуміння, що інтеграція – це не просто партнерство і взаємовигідна співпраця. Вона не може трактуватися лише як один із напрямів зовнішньої політики України, бо передбачає істотні

внутрішні перетворення згідно з прийнятими інтеграційною спільнотою стандартами. Євроінтеграційний процес не слід також розуміти занадто вузько – лише як інституційне входження до ЄС. Насправді він охоплює весь спектр присутності нашої держави в європейській підсистемі міжнародних відносин, зокрема, соціально-економічну інтеграцію, фінансово-бізнесову кооперацію, формування спільного простору безпеки, гуманітарно-цивілізаційну взаємодію.

Складовими й необхідними умовами цього процесу є входження до Європейської системи безпеки, радикальні перетворення на шляху демократичного розвитку, удосконалення політичної системи, закріплення міжнародного образу України тощо, тобто йдеться про цілеспрямоване впровадження в Україні європейської моделі суспільного розвитку.

Зовнішня політика України повинна бути націлена, передусім, на Європу, використовуючи не тільки геополітичні аргументи; досить згадати науково-технічний потенціал країни, науковці якої змушені шукати працю за кордоном. Сучасним двигуном європейської інтеграції є національна безпека та соціально-економічний добробут. Саме цими обставинами керується наша країна, визначаючи стратегічний курс на європейську інтеграцію, яка є імперативом її зовнішньої та внутрішньої політики. Варто усім пам'ятати, що європейська інтеграція України – це об'єктивний, історично зумовлений процес. Прилучення України до європейських надбань цивілізаційного розвитку простежується від античних часів до виникнення давньоруської цивілізації Русі-України, її трансформації у складі Литовсько-Польської держави та Речі Посполитої, створення козацької державності за Б. Хмельницького, функціонування української цивілізації у складі Російської імперії, Польщі, Австро-Угорщини, СРСР та виникнення й розвитку сучасної цивілізації доби Незалежності.

Нинішній процес унезалежнення й суверенізації Української держави невіддільний від загальноєвропейського й світового розвитку. При цьому зауважимо, що, незважаючи на істотні досягнення у відносинах України та ЄС, фактичний стан і рівень співробітництва ще не відповідає реальним потребам Української держави, що певним чином спричинило до внутрішньополітичної та соціальної кризи. З огляду на поглиблення співпраці у глобальній системі геополітичних координат ХХІ ст. перед ЄС і Україною постають все нові виклики і можливості для співробітництва.

Тож вивчення відносин між Україною та ЄС у сучасних історичних обставинах стане тією науковою базою, що сприятиме розкриттю потенціалу для реалізації національних інтересів і забезпечення досягнення стратегічної мети України на входження в ЄС і розбудови держави на загальноєвропейських цінностях, припинення війни на Сході України й забезпечення національної безпеки.

Список використаних джерел

1. *Гончар Б.* Інтеграція європейська / Б. Гончар // Історія в термінах і поняттях: довідник: Навч. посіб. / За загал. ред. Орлової Т. В. – Вишгород: ПП Сергійчук М. І., 2014.
2. *Дейвіс Н.* Європа. Історія / Н. Дейвіс / Пер. з англ. – К.: Основи, 2001.
3. *Європейський Союз: економіка, політика і право: Енциклопедичний словник* / Ред. кол. В. В. Копійка (голова) та ін. – К.: Основи, 2011.
4. *Історія європейської ментальності* / За ред. П. Діжцельбахера / пер. з нім. – Львів: Літопис, 2014.
5. *Орлова Т. В.* Європейська цивілізація / Т. В. Орлова // Всесвітня історія. Історія цивілізацій: навч. посіб. – К.: Знання, 2012.
6. *Чекаленко Л. Д.* Інтеграційні процеси як складова модернізації / Л. Д. Чекаленко // Науковий вісник Дипломатичної академії України, 2012. – Вип. 18.
7. *Шергін С.* Геополітична ідентичність України в умовах глобалізації / С. Шергін // Освіта регіону. Політологія, технологія, комунікації. – 2010. – № 10.
8. *Шульц С. Л.* Інноваційний вектор євроінтеграції України: проблеми та перспективи / С. Л. Шульц, О. М. Луцків // Стратегічні пріоритети. – 2014. – № 3.
9. *Яворська Г. М.* Євроінтеграційні перспективи України у контексті нових засад зовнішньополітичної політики ЄС / Г. М. Яворська // Стратегічна панорама. – 2003. – № 3. – С. 50–55.
10. *Вальстрьом М.*

Більше Європи в Україні і більше України в Європі / Маргот Вальстрьом, Лінас Лінкявічус // Дзеркало тижня. – № 22(318) 10 червня 2017 р. 11. *Кравченко В.* Підняти вимпел! Верховна Рада визначила членство в НАТО зовнішньополітичним пріоритетом України// Володимир Кравченко // Дзеркало тижня. – № 22 (318) 10 червня 2017 р. 12. *Кордон М. В.* Європейська та євроатлантична інтеграція / М. В. Кордон. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 172 с.

Николай Алексиевц

**УКРАИНА: ЕВРОПЕЙСКИЙ КОНТЕКСТ ИЗМЕНЕНИЙ НА РУБЕЖЕ XX–XXI В.
И СОВРЕМЕННЫЕ ОБЩЕСТВЕННЫЕ СТРЕМЛЕНИЯ**

В статье показаны основные аспекты исторического процесса развития Украины в контексте европейского цивилизационного пространства, принадлежности ее к европейскому миру, роль и место нашей страны в культурно-исторической общности Европы.

Ключевые слова: Украина, европейскость, европейская интеграция, европейский мир, Европа, Европейский Союз.

Mykola Alexiyevets

**UKRAINE: THE EUROPEAN CONTEXT OF CHANGES AT THE TURN
OF THE 20TH–21ST CENTURIES AND THE MODERN SOCIAL ASPIRATIONS**

The paper elucidates the main aspects of the historical process of development of Ukraine in the context of European civilization space, its appliance to the European world, role and place of the state in the cultural-and-historical community of Europe.

Key words: Ukraine, European integration, European world, Europe, European Union.